

УДК 94:314.148(477.54) «XVIII/XX»

Марія Тахтаулова,

*к.і.н., викладач кафедри політичної історії
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»
e-mail: takhtaulova_mary@ukr.net*

ХАРКІВСЬКА ТОПОНІМІКА: ЕТАПИ ДЕКОМУНІЗАЦІЇ

У статті автор проаналізувала практичне застосування Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» на прикладі перейменувань урбанонімів міста Харкова.

Ретроспективно висвітлено трансформацію харківської топоніміки. Охарактеризовано основні масові перейменування міських вулиць, які відбулися у 1894 та 1936 роках. Встановлено, що головною метою перейменувань 1894 року стало упорядкування міської топонімічної мережі, позбавлення від численних повторів. Перейменування 1936 року були направлені на зміну міського культурного простору відповідно до більшовицької ідеології.

Основна увага у статті приділена процесу декомунізації міської топоніміки Харкова протягом 2015-2016 років. Висвітлено участь громадянського суспільства у розробці проекту перейменувань та взаємодії з органами місцевого самоврядування й органами державної влади. Проаналізовано списки топонімічних змін, запропоновані органами місцевого самоврядування та Харківською обласною державною адміністрацією. Визначено загальні тенденції та підходи у топонімічній політиці органів місцевого самоврядування та Харківської обласної державної адміністрації. Встановлено основні джерела номінації урбанонімів, графічно подано їх кількісний склад. Рішенням сесії Харківської міської ради та розпорядженням міського голови Г. Кернеса було проведено перші два етапи декомунізації міської топоніміки. Аналіз масиву перейменованих урбанонімів виявив тенденцію до консервації наявного топонімічного ландшафту, що проявилось у низці псевдоперейменувань. Рішенням голови Харківської обласної державної адміністрації було завершено процес декомунізації. У цьому списку перейменувань очевидну перевагу мали імена сучасних героїв України, борців за українську державність у XX столітті, символічні назви.

Ключові слова: *декомунізація, перейменування, урбанонім, Харків, місцеве самоврядування, громадянське суспільство, органи державної влади.*

Донедавна символічний простір пострадянських українських міст, за винятком хіба що західного регіону, залишався стандартизованим: майдан чи проспект Леніна/Ілліча,

кілька Жовтневих, Революції, а також вулиці, названі іменами членів Політбюро. Стихійний «ленінопад» порушив питання вивільнення урбанонімичного простору міст від нашарувань радянської епохи, що пішла у безповоротне минуле. Постає проблема законодавчого врегулювання процесу, який фактично вже розпочався. Навесні 2015 року Верховна Рада України прийняла пакет меморіальних Законів. У цій статті автор зосередив увагу на практичній реалізації одного з них – «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» на прикладі Харкова, оминаючи дискусії серед фахівців та пересічних громадян навколо доцільності, змісту чи відповідальності згідно з цим Законом.

Звертаючись до досвіду Харкова у площині топонімичних перетворень, варто зазначити, що у місті тричі здійснювали значні перейменування: у 1894, 1936 та 2015 роках. У цьому контексті доречно згадати й перейменування, які здійснила німецька окупаційна влада у 1942 році. Всього запропоновано було перейменувати 483 урбаноніма¹. Ця цифра майже збігається із цифрою перейменувань, що провела радянська влада у 1936 році. Тому тут скоріше йдеться про зворотню трансформацію топонімичного простору, за невеликим винятком низки назв, що відображали українську національну та регіональну складову.

Головною метою масштабних перейменувань 1894 року стало упорядкування міської топонімичної мережі. Оскільки на початковому етапі розвитку міста вулиці формувались стихійно, то й їх топонімичне оформлення не було позбавлене численних повторів, приставок Ново-, Мало-, Безіменних та Новопрокладених вулиць та провулків. За участю міського голови, історика Дмитра Багалія та секретаря Губернського статистичного комітету В. Іванова, було складено проект упорядкування урбанонімичної мережі Харкова. У журналі засідань Харківської міської думи вперше зафіксовано засадничі принципи формування топонімичного середовища міста. В основу номінації та перейменування харківських вулиць покладено 6 принципів: по-перше, по можливості називати вулиці за назвами навколишніх сіл та міст; по-друге, за назвами організацій та закладів, що розташовані на цій вулиці; по-третє, від занять жителів, що переважно населяють вулицю; по-четверте, від історичних пам'ятників та подій; по-п'яте, враховувати рельєф місцевості та наявність річок, озер тощо; по-шосте, надавати вулицям назви, які б увічнювали імена відомих діячів². Отже, очевидно, що міське самоврядування водночас з природносформованими джерелами номінації додало новий напрям у конструювання урбанонімичного ландшафту міста – меморіальні назви, тобто ті, що увічнюють пам'ять про відомих осіб або події. Серед 74 урбанонімів, які потрапили до проекту перейменувань, 17 назв містили меморіальну складову. Тоді у міській топонімичній мережі з'явилися увічнення на честь слобідських полковничих родів Донець-Захаржевських та Квіток, купців Василя Пащенко-Тряпкіна, Спиридона Клеменова, родини Карпових, фундатора університету Василя Каразіна, почесного громадянина міста лікаря Володислава Франковського, філософа та педагога Григорія Сковороди тощо³.

Після встановлення радянської влади в Україні розпочався процес, направлений на максимальну ідеологізацію міського культурного середовища, повний розрив з буржуазним минулим та цінностями. 1936 рік став переламним у трансформації топонімичного ландшафту Харкова. Підготовкою масштабних то-

¹ Державний архів Харківської області (ДАХО), ф. Р. 2982, оп. 4, спр. 20, арк. 25-36.

² Журнал экстренного собрания Харьковской городской думы 15 сентября 1894 года. (1894). Харьков: Типография Губернского правления, 314.

³ Так само, 331.

⁴ ДАХО, ф. Р-408, оп. 10, спр. 662, арк. 151.

⁵ ДАХО, ф. Р-408, оп. 10, спр. 782, арк. 37-48.

⁶ Гаухман М. (2015). Справа про декомунізацію. Критика (5). Retrieved September 14, 2016, from: <http://krytyka.com/ua/solutions/opinions/sprava-pro-dekomunizatsiyu>

⁷ Львів. Старі і нові назви (1992). Львів: Центр інтелектуальних послуг «Трансфер».

⁸ Архівний відділ Харківської міської ради, ф. 1, оп. 11, спр. 54, арк. 145.

⁹ Архівний відділ Харківської міської ради, ф. 1, оп. 9, спр. 138, арк. 9.

¹⁰ «Про перейменування майдану»: Рішення Харківської міської ради Харківської області. (2011). Retrieved September 14, 2016, from: <https://doc.citynet.kharkov.ua/ru/profile/document/view/id/629430>.

¹¹ «Про впорядкування найменувань»: Рішення Харківської міської ради Харківської області. (2013). Retrieved September 14, 2016, from: <https://doc.citynet.kharkov.ua/ru/profile/document/viewhtml/id/630158>.

понімічних змін займався відділ комунального господарства та комунальна секція. При міській раді було започатковано роботу окремої комісії⁴. Результатом піврічної роботи цих підрозділів стало затвердження підготовлених ними перейменувань 482 об'єктів, що становило близько 35 % усіх топонімів. У протоколі засідання президії міськради щодо змін у топонімічній мапі міста міститься пояснення причин перейменувань. Для перейменування пропонувались «однойменні» та «застарілі» назви міських об'єктів, а для нових – «оформлені», тобто ті, які виникли під час розбудови міста за останні роки. Очевидно, що «однойменні» назви викликали значні складнощі у роботі певних відомств та установ, тому підлягали обов'язковому перейменуванню. «Оформлені» топоніми склали найчисельнішу групу та у своїй назві отримали революційно-комуністичне забарвлення. Наприклад, з'явилися годоніми Профінтерну та Робітників, Сталіна та Ворошилова, Комсомольське шосе та Новий Побут тощо. До «застарілих» топонімів потрапили переважно ті, які джерелом своєї номінації завдячували релігійному чиннику, носили імена представників імператорської родини або просто з'явилися за імперських часів – фактично становили пласт дорадянської топоніміки. До такої групи назв потрапили Воскресенська, що стала вулицею Дев'ятого Січня, Каплуновська – Червонопрапорна, Катерининська – Визволення, Єлизаветинська – Ревкомівська, Кузинська – Революції 1905 року, Гладьковський – Червонопрофспілковий тощо⁵.

Під впливом демократизації суспільного життя кінця 80-х – початку 90-х років розпочався процес фактичної декомунізації⁶. Одним з ефективних та недорогих засобів впливу на ці процеси стала топоніміка. Викриття злочинів комуністичної доби призвело до перших змін в урбанімічному середовищі Харкова. На відміну від Львова, де процес перейменувань був масовий⁷, у Харкові обмежилися лише кількома перейменуваннями. Так, набережна Жданова стала Харківською, майдан Дзержинського – майданом Свободи, вулиці Дзержинського – Мироносицькою, Восьмого з'їзду Рад – Бориса Чичибабіна, Свердлова – Полтавським шляхом⁸, провулок ім. Герцена – Валентина Бондаренка, а площу Урицького ліквідували. Фактично цими перейменуваннями й обмежилась кампанія з очищення урбанімічного простору Харкова, анонсована на сесії Харківської міської ради 26 серпня 1991 року⁹. Надалі міське самоврядування майже відмовилось від практики повернення колишніх дореволюційних назв урбанонімам. У цьому ключі спостерігалися лише поодинокі перейменування: майдан Карла Маркса в 2011 році став Благовіщенським¹⁰, а майдан Рози Люксембург у 2013 – Павлівським¹¹.

Вдруге за часів незалежності проблема топонімічного оформлення населених пунктів України актуалізувалась навесні 2015 року у зв'язку з початком реалізації положень згаданого Закону. У суспільно-політичному дискурсі урбанонімія вийшла на одне з провідних місць. У країні розгорнулася масштабна кампанія з очищення символічного простору від елементів комуністичної символіки. У Харкові, як і в переважній більшості міст південно-східної України, перейменування мали масовий характер. Для їх якісного проведення був необхідний значний інтелектуальний ресурс, що посилювало цінність експертного знання історії міської топоніміки. У місті сформувався кілька осередків, які стали працювати над проектом перейменувань. Йдеться про групи «Старий Харків», «Харьков: новые имена. Топ – 200» та Харківську топонімічну групу. Свою роботу у цьому напрямку також розпочала

Міська комісія з питань топоніміки та охорони історико-культурного середовища на чолі з її секретарем Олексієм Хорошковатим за участю директора Центру краєзнавства при ХНУ ім. В. Н. Каразіна професора Сергія Куделка.

Очищення міського топонімічного простору від ідеологічно забарвлених комуністичних назв відбувалось у три етапи. Перший було реалізовано зусиллями Харківської міської ради, другий – розпорядженням мера Геннадія Кернеса, а третій – відповідно до розпорядження голови обласної державної адміністрації Ігоря Райніна.

Першим двом етапам передували громадські слухання: спочатку у районах міста, а згодом загальноміські у кіноконцертному залі «Україна». Напередодні на офіційному сайті міської ради Харкова було оприлюднено проект перейменувань урбанонімів. Відразу низка пропозицій викликала шквал критики та нарікань від громадськості. Серед яскравих прикладів історія з вулицею Раднаркомівською. Топонімічним та логічним є алгоритм найменування вулиць іменами людей, які з ними пов'язані. У Харкові родина відомих меценатів Алчевських жила та працювала на згаданій вулиці. Виявилось, що такий підхід у номінації урбанонімів не розділяють у Міській комісії з питань топоніміки та охорони історико-культурного середовища. За їх пропозицією вулицею Алчевських стала колишня вулиця Артема, а Раднаркомівська отримала немилозвучну назву «Жон Мироносиць» (граматику збережено згідно з оригіналом, дефіс відсутній). До того ж перетинається ця перейменована вулиця з Мироносицькою. Серед інших прикладів позалогічних перейменувань, вирізняються перейменування ключових магістралей міста – проспектів П'ятдесятиріччя ВЛКСМ та П'ятдесятиріччя СРСР. Нова назва проспекту П'ятдесятиріччя ВЛКСМ – Ювілейний, на наш погляд, є глибоко провінційною. Крім того, новоперейменовані Ювілейний проспект приєднався до вже чотирьох наявних «ювілейних» топонімів. Схожа ситуація і з проспектом П'ятдесятиріччя СРСР – Лева Ландау. До двох наявних геонімів доєднався ще й проспект¹². Отже, отримали вулицю та провулок в одному районі, а проспект – в іншому. Подібний підхід дублювання назв значно ускладнює орієнтацію у просторі та нівелює основну функцію топонімів. На наш погляд, варто б було уникати назв з різницею у одну-дві букви та приставок Ново-, Мало-, Старо. Всупереч цьому, топонімічний простір Харкова поповнився назвами Мар'ївська поряд з наявною Мар'їнською, Старо-Іскринський поряд з Іскринською, Ново-Віринська – з Віринською тощо.

Незважаючи на те, що на слуханнях низка пропозицій була відхилена громадою та запропоновано цілком обґрунтовані альтернативи, як то Великоданилівський майдан замість Георгіївського (Радянського) чи вулиця Міцкевича замість вулиці Алчевських (Артема), депутати під час голосування не звернули на них уваги. Фактично було прийнято пакет пропозицій без обговорень навіть спірних назв.

На підставі аналізу рішень Харківської міської ради від 20 листопада 2015 року¹³ та розпорядження міського голови від 2 лютого 2016 року можна зробити деякі узагальнення¹⁴ (рис. 1). Масив перейменованих топонімів – 221 позиція. Беззастережне лідерство отримали антропоніми. Серед новоперейменованих топонімів імена діячів науки й культури значно переважають. Їх кількість становить 80 урбанонімів, або 38%. Дійсно зустрічаються знакові для Харкова імена: лікарів Любові Малої, Олександра Ша-

¹² «Про впорядкування найменувань» Рішення Харківської міської ради Харківської області. (2013). Retrieved September 14, 2016, from: <https://doc.citynet.kharkov.ua/ru/profile/document/view/id/626975>.

¹³ «Про перейменування об'єктів топоніміки міста Харкова» Рішення Харківської міської ради Харківської області. (2015). Retrieved September 14, 2016, from: <http://www.city.kharkov.ua/ru/news/miskrada-ukhvalila-rishennya-pro-pereyenuvannya-vulits-parkiv-ta-stantsii-metro-30014.html>.

¹⁴ «Про перейменування об'єктів топоніміки міста Харкова» Розпорядження Харківського міського голови. (2016). Retrieved September 14, 2016, from: <https://doc.citynet.kharkov.ua/ru/profile/document/view/id/646779>.

Групи джерел номінації декомунізованих урбанонімів Харкова за рішенням міського самоврядування

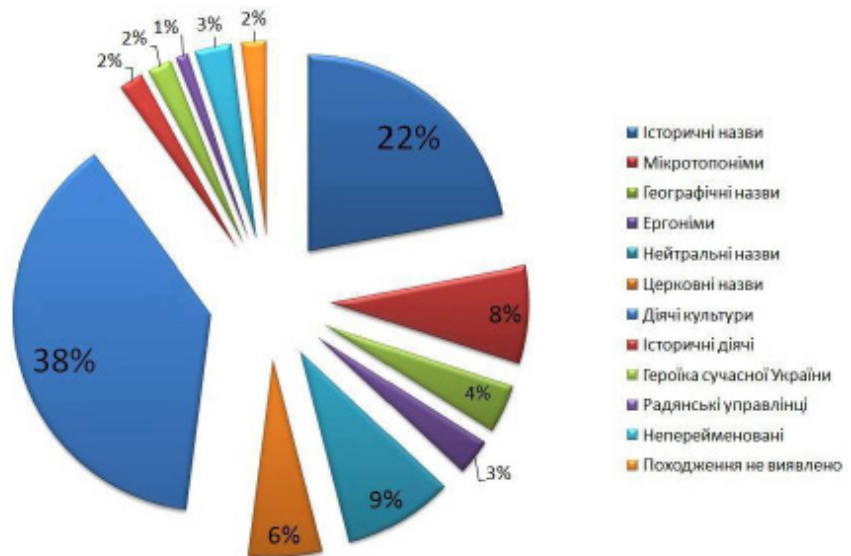

Рис. 1

лімова, Миколи Амосова, архітекторів Павла Альошина, Олексія Душкіна, істориків Маріна Дрінова, Дмитра Міллера, філолога та етнографа Ізмаїла Срезневського, володарки премії «Оскар» Варвари Каринської, фундаторки художньої освіти у Харкові Марії Раєвської-Іванової та багатьох інших непересічних осіб. Водночас дивними у руслі декомунізаційних процесів виявляються імена радянських чиновників: директора Харківського тракторного заводу Валентина Бібліка, голови Харківського міськвиконкому Олексія Михайлика та міністра шляхів сполучень СРСР (1982-1991 рр.) Миколи Конарева.

Харків – місто, засноване козаками, але у масиві перейменувань ледь знайшлося місце для Дмитра Вишневецького. Його ім'я увічнили одразу в трьох топонімах: вулиці, провулку та проїзду. На цьому маркери козацької доби вичерпуються. Була проігнорована пропозиція перейменувати одну з вулиць на честь першого отамана харківських козаків Івана Кривошлика або створити топонімічний ансамбль¹⁵, де компактно могли б розміститися Гетьманська, Отаманська, Бунчукова тощо.

Героїка сучасної України, за невеликим винятком, також залишалася поза увагою. У масиві перейменувань нами виявлено лише три таких маркери. Серед них ім'я генерал-майора, прикордонника Ігоря Момота, Героя України, молодшого сержанта Василя Мельникова та майдан Героїв Небесної Сотні. Остання назва з'явилась на мапі Харкова через наполегливе втручання голови Харківської обласної державної адміністрації.

Одним з важливих надбань декомунізації є повернення так званих історичних назв харківських вулиць, які сформувались у XVIII – на початку XX століття. Важливо, що більшість з них виникли природнім шляхом, а не запроваджувалися адміністративними методами, й увібрали в себе специфічні риси Харкова. Якщо порівняти джерела номінації урбанонімів різних міст, з більш-менш однотипною культурною традицією, можна помітити їх значну схожість. Так, назви вулиць можуть походити від церковних споруд, імен місцевих мешканців, ремісничих професій тощо, проте для кожного міста тут є свої унікальні назви, що притаманні лише їм. Тому, на наш погляд, важливо відновити той ав-

¹⁵ Топонімічний ансамбль – метод формування топонімічного простору за яким двом та більше урбанонімам, що знаходяться у безпосередній близькості, надають назви об'єднанні тематично.

тентичний топонімічний простір, який був фактично знищений за радянських часів. Разом з тим виважений підхід у цьому напрямі є запобіжником паски архаїки. Історичні назви вулицям повернули у 47 випадках, що становить 22%. Знову будемо ходити Дівочою, Різдвяною, Молочною, Куликівською, Конторською тощо. Однак і тут не обійшлося без суперечностей. Йдеться про вулицю Катерининську. На наш погляд, не припустимо використовувати відверто імперський дискурс у формуванні топонімічного простору сучасного українського міста. Мало того, для колишньої вулиці Примакова була обгрунтована альтернатива. Геонім веде у напрямку заводу «Світло шахтаря», який виріс з механічної майстерні, заснованої Миколою фон-Дітмаром – визначним промисловцем, підприємцем, громадським і політичним діячем, головою Ради з'їзду гірничопромисловців півдня Росії, гласним міської думи. Але, на жаль, поки що для нього не знайшлося місця в урбанімічному просторі Харкова.

Топонімічна мапа міста поповнилась нейтральними назвами (9%). Однак неоднозначні асоціації можуть викликати Сливовий та Маковий. Вочевидь помилки припустилися у назві Камишової вулиці (Очеретяна?). Звернулися й до мікропоніміки, що стала джерелом до новоперейменованих Новобаварського проспекту, Чуйківської, Шатилівської Холодногірської, Євгенівської вулиць, Ново-Толкачівського провулку тощо. Таких назв 8%. Оновлена топонімічна мапа Харкова ввібрала кілька географічних маркерів, переважно це назви міст-партнерів Харкова – Каунас, Кутаїсі, Варна, а також ойконіми України – Тернопільський в'їзд та Гурзуфська вулиця. Невеликою, лише 6 урбанонімів, виявилась ергономічна група. Топоніми отримали свої нові назви від організацій, що тут розташовані. Серед них вулиця Мистецтв (Харківська державна академія дизайну та мистецтв), Індустріальні проспект та в'їзд (комплекс промислових об'єктів) тощо.

Незважаючи на те, що рішення підкріплені обгрунтуваннями, пояснення до 5 назв викликають сумніви. Це стосується топонімів Терихівська, Соколовська та Нововіринська, які визначено як «повернення первинної назви». Таких «історичних» назв нами не було знайдено у жодному з доступних списків вулиць з 1724 року. Окремо слід зауважити з приводу Радянських вулиці та в'їзду. У рішенні зазначено, що назва існувала до 1930-х років, однак детальне вивчення списків вулиць міста з 1896 по 1927 роки такого топоніма не виявило. У списку вулиць міста за 1936 рік¹⁶ дійсно є вулиця Радянська, однак вже у наступному, 1937 році такої назви немає, натомість є Радянська¹⁷. Це дає підстави вважати, що у списку 1936 року припустилися помилки, яку сьогодні безпідставно узаконили. Таких псевдоперейменувань нами було зафіксовано 7.

Комуністичну спадщину залишили Харкову й у назвах міських районів. З 9 адміністративних районів, 7 – абсолютно підпадають під дію Закону. Проте у рішенні мера йшлося про перейменування тільки 5, при чому лише три фактично перейменовуються: Держинський у Шевченківський, Орджонікідзевський в Індустріальний, Ленінський у Холодногірський. Фрунзенський і Жовтневий також зазначаються як перейменовані у Фрунзенський і Жовтневий, але з іншим трактуванням цих назв. Цим розпорядженням мера Харкова завершився другий етап декомунізаційних заходів. Однак вважати справу завершеною не було підстав, адже в урбанімічному просторі Харкова залишилися імена Роберта Ейдемана, Олександра Шліхтера, символічні назви Посівкомівська, Профінтерну, Колгоспна тощо.

¹⁶ Список улиц города Харькова в алфавитном порядке с указанием с указанием номеров районного узла и доставочного отделения. (1936). Харків б.в., 20.

¹⁷ Список улиц, переулков и площадей гор. Харькова (по новым и старым названиям) в алфавитном порядке. (1937). Харьков: Издание Харьковского главного почтамта, 72.

Третій етап декомунізації відбувався вже за рахунок зусиль обласної державної адміністрації, зокрема Департаментом масових комунікацій. Під час своєї роботи чиновники демонстрували відкритість та були готові до діалогу як із представниками громадськості, так і з представниками фахового середовища, чого, на жаль, не спостерігалось у діях міського самоврядування.

За основу було взято проект, що запропонувала Харківська топонімічна група. Первинно він складався з 60 позицій. У ході роботи, після консультацій з юридичним відділом обласної державної адміністрації, громадських слухань у підсумковому переліку залишилось 52 урбаноніма¹⁸ (рис. 2). Тут, так само як і в перейменуваннях міського самоврядування, лідерство утримали антропоніми (51%). Значна частина – це імена діячів, що відзначились у боротьбі за українську державність у ХХ столітті, серед них: Петро Болбочан, Микола Міхновський, Петро Григоренко, В'ячеслав Чорновіл; військовослужбовці, які загинули на сході України: Руслан Плоходько, Володимир Усенко, Микола Топчій; харків'яни-Герої Небесної Сотні: Владислав Зубенко, Євген Котляр, Юрій Парашук. Також було увічнено імена діячів культури, пов'язаних з Харковом, – Юрія Шевельова, Юрія Кнорозова, Миколи Манойла тощо. З'явився й свій проспект Незалежності, вулиці Свободи, Волонтерська. В масиві перейменувань символічних назв виявилось 19%. З огляду на те, що у списку ОДА залишилися переважно невеликі вулиці та провулки, в тому числі у приватному секторі, доречними виглядають нейтрально-позитивні назви. Кільком урбанонімам повернули історичні назви – Гімназійна набережна, Кінний провулок, вулиця Копиловська. Завершено було розпочату міським головою справу перейменувань районів міста. Підбираючи нові назви, орієнтувалися на так звані назви історичних районів, що фактично використовувались у повсякденному вжитку харків'ян, але не були зафіксовані офіційно. Отже, загальна картина перейменувань адміністративних районів виглядає так: Індустріальний (Оржонікідзевський), Київський (без перейменувань), Московський (без перейменувань), Немишлянський (Фрунзенський), Новобаварський (Жовтневий), Основ'янський (Червонозаводський), Слобідський (Комінтернівський), Холодногірський (Ленінський), Шевченківський (Держинський).

Торкнулися перейменування станцій метрополітену. Міське самоврядування перейменувало лише одну станцію – «Радян-

¹⁸ «Про перейменування об'єктів топоніміки м. Харкова» Розпорядження голови Харківської обласної державної адміністрації. (2015). Retrieved September 14, 2016, from: <http://old.kharkivoda.gov.ua/36/80789>.

Групи джерел номінації урбанонімів Харкова за рішенням голови ОДА

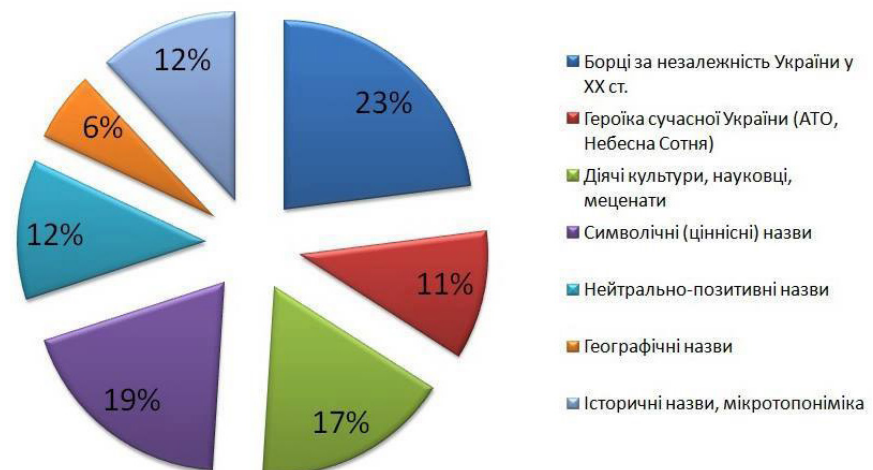

Рис. 2

ська» у «Майдан Конституції». За рішенням голови ОДА ще п'ять станцій змінили назви.

Мешканці поволі звикають до нових назв, замінюються таблички на будинках та адреси на рекламних буклетах. Логічні назви, які не викликали нарікань, швидко інтегрувалися у буденні практики харків'ян. Все частіше чуто проспект Науки, майдан Небесної Сотні, вулицю Ярослава Мудрого, станцію метро «Палац Спорту». У місті відбулося кілька заходів, які популяризували нові назви. Йдеться про Ніч музеїв у Літературному музеї на старій-новій вулиці Багалія, або День однієї вулиці на вулиці Мистецтв.

Отже, декомунізація топонімічного простору у Харкові завершилась. У три етапи перейменували 268 урбанонімів, сім адміністративних районів та шість станцій метрополітену. Декомунізація спровокувала активність суспільства, яке побачило у тому процесі можливість для втілення національно-патріотичного дискурсу в місцевий зрадянський ландшафт. Власне такий підхід з боку громадськості викликав певне протистояння з органами місцевого самоврядування. Під час пошуку нових назв у мерії демонстрували небажання йти на компроміс. У низці випадків імітаційні перейменування були направлені на консервацію наявного топонімічного простору попри декларацію про неухильне виконання Закону. Аналіз здійснених перейменувань засвідчив різні підходи у формуванні урбанонімічного середовища Харкова. Якщо міське самоврядування схилилось до збереження наявних назв, а де неможливо було уникнути перейменувань, віддавали перевагу нейтральним назвам, то в обласній адміністрації ставку зробили на національно-патріотичний дискурс, додавши у міський топонімічний простір імена героїв АТО, Небесної Сотні, борців за українську державність у ХХ столітті, символічні назви, що до певної міри гармонізувало топонімічний простір міста.

REFERENCES

- Arkhiivnyi viddil Kharkivskoi miskoi rady, f. 1, op.11, spr. 54.
 Arkhiivnyi viddil Kharkivskoi miskoi rady, f. 1, op.9, spr. 138.
 Haukhman M. (2015). Sprava pro dekomunizatsiiu. Krytyka (5) Retrieved from: <http://krytyka.com/ua/solutions/opinions/sprava-pro-dekomunizatsiyu> [Accessed September 14, 2016].
 Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, f. R-408, op. 10, spr. 662.
 Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, f. R-408, op. 10, spr.782.
 Derzhavnyi arkhiv Kharkivskoi oblasti, f. R-2982, op. 4, spr. 20.
 Zhurnal ekstrennogo sobraniya Harkovskoy gorodskoy dumy 15 sentyabrya 1894 goda. (1984). Khar'kov: Tipografiya Gubernskogo pravleniya
 Lviv. Stari i novi nazvy. (1992). Lviv: Tsentralnyi intelektualnykh posluh «Transfer».
 «Pro vporiadkuvannia naimenuvan»: Rishennia Kharkivskoi miskoi rady Kharkivskoi oblasti. (2013). Retrieved from: <https://doc.citynet.kharkov.ua/ru/profile/document/viewhtml/id/630158> [Accessed September 14, 2016].
 «Pro vporiadkuvannia naimenuvan» Rishennia Kharkivskoi miskoi rady Kharkivskoi oblasti. (2013). Retrieved from: <https://doc.citynet.kharkov.ua/ru/profile/document/view/id/626975> [Accessed September 14, 2016].
 «Pro pereimenuvannia maidanu»: Rishennia Kharkivskoi miskoi rady Kharkivskoi oblasti. (2011). Retrieved from: <https://doc.citynet.kharkov.ua/ru/profile/document/view/id/629430> [Accessed September 14, 2016].
 «Pro pereimenuvannia ob'ektiv toponimiky m. Kharkova» Rozporiadzhennia holovy Kharkivskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii. (2015). Retrieved from: <http://old.kharkivoda.gov.ua/36/80789> [Accessed September 14, 2016].

Spisok ulits goroda Harkova v alfavitnom poryadke s ukazaniem s ukazaniem nomerov rayonnoho uzla i dostavochnogo otdeleniya. (1936). Khar'kov: b.v.

Spisok ulits, pereulkov i ploschadey gor. Harkova (po novym i staryim nazvaniyam) v alfavitnom poryadke. (1937). Khar'kov: Izdanie Harkovskogo glavnogo pochtamta.

Мария Тахтаулова

ХАРЬКОВСКАЯ ТОПОНИМИКА: ЭТАПЫ ДЕКОММУНИЗАЦИИ

В статье автор проанализировала практическое применение Закона Украины «Об осуждении коммунистического и национал-социалистического (нацистского) тоталитарных режимов в Украине и запрет пропаганды их символики» на примере переименований урбанонимов города Харькова.

Ретроспективно показана трансформация харьковской топонимики. Охарактеризованы основные массовые переименования, которые состоялись в 1894 и 1936 годах. Установлено, что ключевым заданием переименований 1894 года было упорядочивание городской топонимической сети, ликвидация повторов. Переименования 1936 года были направлены изменения городского культурного пространства в соответствии с большевистской идеологией.

Основное внимание в статье сосредоточено на процессе декоммунизации топонимики Харькова, которая происходила в 2015-2016 гг. Освещено участие гражданского общества в разработке проекта переименований, взаимодействие с органами местного самоуправления и органами государственной власти. Проанализирован список топонимических изменений, предложенный органами местного самоуправления и Харьковской областной государственной администрацией. Определены тенденции и подходы в топонимической политике органов местного самоуправления и областной администрации. Установлены основные источники номинации урбанонимов, графически представлен их количественный состав. Решением сессии Харьковского городского совета и распоряжением городского головы Г. Кернеса было проведено два этапа декоммунизации городской топонимики. Анализ массива переименованных урбанонимов выявил тенденцию к консервации существующего топонимического ландшафта, которая проявилась в ряде псевдопереименований. Решение главы областной государственной администрации завершило процесс декоммунизации. В этом списке переименований очевидное превосходство имели имена современных героев Украины, борцов за независимость в XX веке, символические названия.

Ключевые слова: декоммунизация, переименования, урбаноним, Харьков, городское самоуправление, гражданское общество, органы государственной власти.

Maria Takhtaulova

KHARKIV TOPONYMY: STAGES OF DECOMMUNIZATION

In the article the author has analyzed a practical application of the Ukrainian Law "On Denouncing the Communist and the National-Socialist (Nazi) Totalitarian Regimes in Ukraine and Banning the Propaganda of their Symbols" on the example of Kharkiv-city urbanonyms renaming.

The transformation of Kharkiv toponymy was highlighted retrospectively. The main mass renaming of the city streets that had occurred in 1894 and 1936 were characterized. It was found that an urban place-network organizing and getting rid of numerous repetitions had become the main purpose of renaming in 1894. The renaming of 1936 aim was to change an urban cultural space in accordance with the Bolshevik ideology.

The main attention in the article was given to the process of Kharkiv-city toponymy decommunization during 2015–2016. Participation of civil society in the renaming project making as well as cooperation of local government with the state authorities was highlighted. Lists of toponymic changes proposed by local government and Kharkiv Regional State Administration were analyzed. The general trends and approaches in toponymic policy of local government and Kharkiv Regional State Administration were determined. There were founded the basic sources of urbanonims nomination and graphically represented their quantitative composition. The first two stages of the city toponym ydecommunization were conducted by the session decision of the Kharkiv City Council and the City Mayor H. Kernes order. Analysis of renamed urbanonims array showed a tendency to conservation of existing toponomic landscape. That was appeared in a number of pseudo-renaming. The process of decommunization was completed by the decision of the Head of Kharkiv Regional State Administration. Names of contemporary Ukraine heroes, fighters for Ukrainian statehood in the 20th century, and symbolic names had obvious advantage in this list of renaming.

Keywords: *decommunization, renaming, urbanonim, Kharkiv, local government, civil society, state authorities.*